

**CIVILIZACE ASIE A AFRIKY
OD STAROVĚKU
PO SOUČASNOST**

LUKÁŠ PECHA (ed.)

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

CIVILIZACE ASIE A AFRIKY OD STAROVĚKU PO SOUČASNOST

LUKÁŠ PECHA (ed.)

KATEDRA BLÍZKOVÝCHODNÍCH STUDIÍ
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI

ROK VYDÁNÍ: 2019

CIVILIZACE ASIE A AFRIKY OD STAROVĚKU PO SOUČASNOST

Lukáš Pecha (ed.)

Katedra blízkovýchodních studií

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Tato práce vznikla díky podpoře v rámci grantu SVK1-2018-012.

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí
Západočeské univerzity v Plzni.

Recenzenti:

doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc.

doc. PhDr. Václav Marek, CSc.

Typografická úprava:

Jakub Pokorný

Návrh obálky:

Anastasia Vrublevská

Vydala:

Západočeská univerzita v Plzni

Univerzitní 2732/8, 301 00 Plzeň

První vydání, 161 stran

Pořadové číslo: 2288, ediční číslo: 55-079-18

Plzeň 2019

ISBN 978-80-261-0786-6

© Západočeská univerzita v Plzni
autoři

PŘEDMLUVA

Publikace, nazvaná *Civilizace Asie a Afriky od starověku po současnost*, je zaměřena na představení vybraných aspektů vývoje civilizací na území asijského a afrického kontinentu, které se vyvíjely během dlouhého časového úseku, sahajícího od starověku až do současné doby. Jednotícím prvkem dílčích studií, které jsou předloženy v tomto svazku, je myšlenkový odkaz těchto civilizací, který se projevuje především ve sféře náboženství. Badatelé, kteří zde publikují výsledky svých výzkumných projektů, se zaměřili na rozličné aspekty náboženského myšlení, které jsou viditelné nejen v provádění náboženských obřadů, nýbrž také ve sféře mytologie, literatury a lidové slovesnosti, jakož i architektury a obecně materiální kultury. Pozornost je věnována rovněž kontaktům mezi civilizacemi Asie a Afriky na jedné straně a západním světem na straně druhé, které mnohdy zásadním způsobem ovlivňovaly vývoj všech zúčastněných regionů. Vzhledem k tomu, že styky mezi Západem a Východem v nejširším slova smyslu budou bezpochyby i nadále představovat důležitý faktor politického, ekonomického a sociálního vývoje, bude toto téma vysoce aktuální i v budoucnosti. Jednotlivé příspěvky, které předkládáme v tomto svazku, byly prezentovány na XVIII. ročníku kolokvia *Orientalia Antiqua Nova*, které uspořádala Katedra blízkovýchodních studií Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni v dubnu 2018. Věříme, že výsledky výzkumů, které byly představeny na tomto kolokviu, se stanou vydatným zdrojem inspirace pro širokou zainteresovanou veřejnost a podnítí další spolupráci při výzkumu starých asijských a afrických civilizací.

Lukáš Pecha
editor

OBSAH

Adam Baudiš Postava soudce ve Starém zákoně a s ním spojená ideologie ..	5
Martin Klapetek Čtyři desítky let výstavby mešit tureckými komunitami v Německu	18
Štěpán Kuchlei Tonlé Sap – spálené srdce Kambodži. Ekologie, přírodní procesy a mytologie	45
Vladimír Liščák Martín de Rada (1533–1578), první navarrský augustinián na Filipínách a v Číně	58
Wolf B. Oerter Koptologické ohlédnutí za publikací <i>Tesáno do kamene, psáno na papyrus</i> , vydanou před 50 lety Zbyňkem Žábou ..	79
Ondřej Pivoda Slavnost <i>Yhyach</i> a její místo v kultuře Jakutů (Sacha)	88
Martin Špírk Čínský buddhismus ve Vídni: etnografie chrámu a komunity Fo Guang Shan	104
Vít Ulman Komplexní predikáty v japonštině a korejštině	117
Lukáš Větrovec Falešné fatwy jako podoba anti-islámu a limity konceptu islamofobie	134

ČTYŘI DESÍTKY LET VÝSTAVBY MEŠIT TURECKÝMI KOMUNITAMI V NĚMECKU

Martin Klapetek

*Katedra filosofie a religionistiky, Teologická fakulta,
Jihočeská univerzita, České Budějovice*

Úvod

Pestrá problematika spojená s architekturou mešit a koncepcí výzdoby jejich interiérů je jen jedním z témat výzkumu islámu v Evropě. Obecně lze zařadit do širších souvislostí institucionalizace muslimských organizací, která probíhala v druhé polovině 20. století.³⁹ Samostatně vybudované novostavby mešit i prostory modliteben zakomponované do komplexů kulturních center jsou pro badatele zajímavým zdrojem informací. Vypovídají mnohé o samotné komunitě, která jejich výstavbu podnítila a obvykle z podstatné části i financovala. Spolek je také uživatelem prostor, které bývají primárně určeny k různým činnostem. Vedle této roviny se ukazuje také význam estetického projevu pro prosazování náboženských a kulturních hodnot ze strany reprezentantů místních spolků, celoněmecké centrály i představitelů zahraničního ústředí.

Text se snaží poukázat na klíčové souvislosti výstavby mešit jednou z největších muslimských institucí působících na území celého Německa. Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion (DITIB) reprezentuje tureckou interpretaci islámu a její dlouhodobý přenos do kontextu jedné ze společností západní Evropy. Již v roce 1977 vznikla jedna z prvních mešit, která se později přihlásila k DITIBu. V roce 2017 byla

³⁹ Klapetek 2011, 35–49.

Fotografie č. 1. Centrální mešita v Kolíně nad Rýnem-Ehrenfeldu.
Autor: Martin Klapetek, 2014, archiv autora.

dokončena výzdoba hlavního sálu Centrální mešity v Kolíně nad Rýnem-Ehrenfeldu, která je podstatnou částí rozsáhlého komplexu centrály této organizace. Během těchto čtyřiceti let bylo postaveno mnoho budov a pro účely tohoto textu bylo vybráno přes sedmdesát nejvýznamnějších (viz Příloha). Za pomoci synchronního přístupu byly definovány souvislosti výstavby v jednotlivých desetiletích. Pozornost byla věnována odkazům na islámskou a tureckou historii v názvech staveb, jejich lokalizaci,⁴⁰ architektonickému řešení exteriérů⁴¹ a celkové výzdobě interiérů.⁴²

⁴⁰ Klíčovým konceptem je prostorová dichotomie většinou společností reálně i virtuálně preferovaného centra a marginalizované periferie. Klapetek 2015, 3.

⁴¹ Použití centrální kupole, menších kupolí a polo-kupolí, výstavba minaretů v tradičním osmanském duchu, celková podoba budovy a výrazné detaily.

⁴² Tradiční osmanské abstraktní a rostlinné vzory maleb a kachlů, základní barevnost, kaligrafie, lustry, empory pro ženy a použité materiály pro dekoraci stěn a základního vybavení (keramika, dřevo, sklo apod.).

Autor vychází z kritické analýzy dosavadního německého zkoumání této problematiky.⁴³ Systematicky zpracovává volně dostupnou fotodokumentaci zachycující vnější a vnitřní podobu staveb.⁴⁴ Pro vystižení klíčových souvislostí využívá informace, které získal v letech 2011–2016 během svých výzkumných a studijních cest do různých německých lokalit.

Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion (DITIB)

Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion (dále jen DITIB) je se svými 909 místními spolky a nejméně 150 000 členy největší islámskou institucí v Německu. Unie působí jako tzv. zastřešující organizace na celostátní úrovni a k tomuto jsou navíc připojeny místní spolky. Tento způsob řešení se nazývá decentralizovaně strukturovaná instituce. Jednotlivé segmenty fungují jako obecně prospěšné spolky pracující především v náboženské, kulturní a sociální oblasti. Všechny tři prvky se objevují již v roce 1984, kdy byla DITIB založena tureckým Direktoriátem pro náboženské záležitosti.⁴⁵

Duchovní působící v německých mešitách této organizace získávají své teologické vzdělání na fakultách v Turecku. Do Německa jsou vysíláni na dobu pěti let a poté se navrací zpět do vlasti. Tento systém rotací vede k tomu, že duchovní zcela neproniknou do komplikovaných souvislostí současného společenského vývoje v Německu. V tomto jsou ve vysoké míře odkázáni na koordinaci s aktivními členy místních mešitových spolků.⁴⁶ Významným problémem jsou jazykové kompetence duchovních, které sice na jednu stranu pomáhají udržovat

---

⁴³ Dechau 2009; Chbib 2017; Kraft 2002; Leggewie a Beinhauer-Köhler 2009; Limon 2012; Rohe 2016; Schmitt 2003; Schoppengerd 2008; Zemke 2007.

⁴⁴ m-haditec GmbH 2006. Většina komunit se prezentuje na pravidelně spravovaných webových stránkách. Významným zdrojem fotodokumentace jsou profily spolků na sociálních sítích, kde jsou zveřejňovány snímky okolí mešit a vnitřních prostor využívaných členy např. během postního měsíce ramadán.

⁴⁵ Rohe 2016, 131–135.

⁴⁶ Chbib 2017, 219.

turecké kulturní kořeny, na druhou stranu ale neposilují začleňování do německé společnosti. Tento problém se výrazně ukazuje při práci s osobami z třetí i čtvrté generace muslimů s tureckým kulturním základem, kteří se již v Německu narodili. Jazyk je základním klíčem pro integraci do okolní většinové nemuslimské společnosti. Jedná se o jednu z důležitých výzev, před kterými stojí vedení místních sdružení, centrály a v neposlední řadě i zástupci Direktoriátu, kteří mají ve své kompetenci evropskou problematiku.⁴⁷

Náboženský provoz mešit a kulturních center s modlitebnami je základní pracovní náplní jednotlivých spolků. V různých charakteristikách organizace se klade důraz na její sunnitskou orientaci. Kvalifikované kázání během pátečních poledních modliteb v mešitách je důležitým prvkem pro prezentaci názorů náboženského vedení především k místním členům spolku. Protože se jedná tradičně převážně o muže a otce, vliv organizace dosahuje i do jejich rodin. Ty jsou již mnohdy tvořeny osobami s individualizovaným přístupem k náboženským povinnostem nebo jen s tureckým kulturním zázemím bez zdůrazněného náboženského rozměru života.⁴⁸

Vedle každodenních modliteb s důrazem na kolektivní setkávání v pátek v poledne lze do náboženského provozu zařadit i nárazové oslavy svátků.⁴⁹ Dále sem náleží slavení významných milníků lidského života, kam patří obřady spojené s rituální obřízkou chlapců, sňatkem nebo v neposlední řadě kolektivní modlitbou za mrtvé.⁵⁰ Centrála DITIBu napomáhá členům místních sdružení vyřešit komplikovanou proceduru spojenou s organizovanou poutí do saúdskoarabské Mekky.

---

⁴⁷ Klapetek 2017, 231.

⁴⁸ Sakaranaho 2006, 208–209.

⁴⁹ Mimo jiné se jedná o slavnostní přerušování půstu v měsíci ramadán a následující společné jídlo (iftar) nebo oslavy narozenin proroka Muhammada (tur. mevlid).

⁵⁰ V roce 1992 byl založen finanční pohřební fond, který na základě každoročních příspěvků svých členů financuje především nákladnou repatriaci těl do zemí původu. Karakaşoğlu 1996, 83–105.

Náboženská oblast aktivit lokálních spolků je doplněna o vzdělávací a kulturní činnost. Výuka je tematicky velice široká a skupiny jsou rozděleny podle jednotlivých generací a pohlaví. Sem lze zařadit kursy němčiny i turečtiny, doučování doplňující povinnou školní docházku nebo semináře zaměřené na pracovní nabídky, právní a bezpečnostní problematiku. Mešitové spolky v menších i větších obcích nabízejí i volnočasové aktivity orientované především na děti a dospívající. K základním klubovým činnostem patří sportovní tréninky a hudební kroužky. Takto široce definovaná nabídka klade nároky na vnitřní členění prostor budov (učebny, studovny, knihovny) i úpravu jejich okolí (parky, hřiště, sportoviště).⁵¹

Tímto způsobem se DITIB snaží zapojit svoje členy bez ohledu na věk a pohlaví do specializovaných vzdělávacích, kulturních a sportovních aktivit. Jedná se o důležitý motiv při charakteristice cílevědomé a koordinované činnosti této instituce. Neustále se v sebe prezentacích klade důraz na to, aby jednotlivé aktivity nebyly v rozporu s normativním sunnitským vyznáním⁵² a případně ani s partikulárními prvky vycházejícími z konkrétní kulturní interpretace islámu.⁵³

Komunity s tureckým kulturním zázemím a mešity z let 1977–2018

V následujících podkapitolách budou představeny základní charakteristiky mešit vybudovaných DITIBem v jednotlivých desetiletích. Nejedná se o vyčerpávající přehled, spíše je možné

---

⁵¹ Ideálním příkladem je Centrální mešita v Kolíně nad Rýnem, která je součástí multifunkčního komplexu budov stojícího v sousedství rozlehlého sportovního areálu. Orossová 2015, 21–36.

⁵² Příkladem z oblasti normativního náboženství je prostorově i časově oddělení vzdělávání a volnočasová činnost chlapců a dívek.

⁵³ Z oblasti žitých forem náboženství je to neustálý estetický i obecně kulturní důraz na tureckost společenství. Sem lze zařadit významné historické postavy objevující se v názvech mnoha mešit a tradiční pojetí výzdoby interiérů mešit. Upozorňuje se ale i na komplikovanou vnitropolitickou současnost Turecka a pozitivně nahlíženou budoucnost pod taktovkou režimu prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana a vládnoucí Strany spravedlnosti a rozvoje. Klapetek 2018, 214.

jej chápat jako úvodní utřídění dat a vystižení zajímavých styčných bodů. Budova mešity je vnímána jako komplexní útvar, který působí nejen na pravidelného či nárazového návštěvníka, ale do určité míry i na náhodného kolemjdoucího. Základními body deskripce jsou název stavby, výsledná volba lokality, pojetí exteriéru budovy a v neposlední řadě celková koncepce výzdoby především hlavních modlitebních sálů.

Období 1977–1986

V sledovaném období byly postaveny tři mešity. Dvě byly vybudovány ve spolkové zemi Severní Porýní – Vestfálsko a jedna vznikla v Hesensku. Názvy staveb buď odkazují na významné postavy z osmanských dějin (sultán Selim I. Hrozný), nebo se zdůrazňuje jejich zamýšlený charakter velkého prostoru především k pátečním shromážděním („hlavní“).

Mešity se objevují především na parcelách umístěných v centrech měst a v zástavbě okolních domů. Na konci sedmdesátých let 20. století stále ještě vznikají realizace, které lze ve světle následujícího vývoje považovat spíše za přestavby a dostavby objektů. Proto se v těchto případech objevují převažující dobové prvky řešení stavby doplněné v menší míře o nostalgické tvarosloví. Sice jen jedna budova byla korunována kupolí, zato u všech tří mešit byly posléze vybudovány minarety. Technická omezení se projevila v řešení prostoru hlavní modlitební haly. Pokaždé se jedná o jednoduchou místnost, kde nebylo možné vytvořit v patře emporu na sloupech. Z tohoto důvodu bylo nutné ženám vyhradit oddělený modlitební prostor. Pak je ale potřeba zařídit přenos alespoň zvukového záznamu do dalších místností v budově.⁵⁴

Ve všech případech byla pro výzdobu interiéru použita kaligrafie a kachle s typicky osmanskou pestrobarevností.⁵⁵ Jako

⁵⁴ Pro obecnou diskusi ohledně prostor pro modlitbu žen viz Kahera, Abdulmalik a Anz 2009, 73–81.

⁵⁵ Leggewie a Beinhauer-Köhler 2009, 57–58; Carswell 2007.

důležitý funkční i estetický prvek se v hlavních modlitebních halách objevují velké křišťálové lustry.

Roky 1987–1996

V tomto období bylo postaveno dvacet tři mešit. Sedm z nich se nachází ve spolkové zemi Severní Porýní – Vestfálsko, sedm v Bádensku – Württembersku, pět v Bavorsku, dvě v Dolním Sasku, jedna v Brémách a jedna v Hesensku. Třetina staveb byla označena jménem města, ve kterém se nacházejí. Navíc se zdůrazňovala skutečnost, že se jedná o velký prostor určený především k pátečním shromážděním („centrální“). V ostatních případech zadavatel zvolil pojmenování podle nějaké osobnosti z tureckých dějin. Lze se setkat s významnými sultány (Mehmed II. Fátih), architekty (Mimar Sinan), vojáky (Fevzi Çakmak) nebo básníky (Yunus Emre). Výjimkou jsou odkazy na historické mešity Istanbulu (Ayasofya) nebo Jeruzaléma (al-Aksa).⁵⁶

Osmdesát procent staveb se nachází volně nebo v zástavbě na periferii města, zbytek lze nalézt hned vedle dalších budov v centru. Mešity vybudované na periferii stojí obvykle na okraji průmyslových čtvrtí a nedaleko železniční infrastruktury. Důvodem k volbě podobných lokalit jsou zpravidla dostupnější ceny pozemků. Na jednu stranu pouze polovina staveb má jako jeden ze svých typických prvků nízkou kupoli odkazující na tradici osmanské architektury,⁵⁷ na druhou stranu jen dvě mešity nejsou nakonec doplněny o minaret. Celkové řešení budov postavených v tomto období nabízí několik možností. V šedesáti procentech případů se lze setkat se zcela moderními fasádami a dvacet procent navíc kombinuje převažující moderní řešení s nostalgickými prvky. Zbytek lze označit jako více nostalgizující stavby doplněné o moderní rysy.⁵⁸ V tomto období již zcela převažují novostavby, proto bylo možné do návrhů hlavních prostor určených k modlitbám zakomponovat emporu pro

⁵⁶ Migeon a Saladin 2009, 12–17, 73–74.

⁵⁷ von Gladissová 2006, 544–565.

⁵⁸ K obecné diskusi k typologii staveb viz Kraft 2002, 204; Schmitt 2003, 82–83.

ženy. Vizuálního oddělení od spodní části vyhrazené mužům bývá dosaženo mimo jiné užitím zábradlí s výplní z mléčného skla. S ohledem na provoz hlavního modlitebního sálu a jeho celkového pojetí se jedná se o funkční i estetické řešení.

Při výzdobě stěn naprosté většiny interiérů hlavních modlitebních sálů byla použita kaligrafie. Projevuje se tím úzus vycházející mimo jiné z dodržování zákazu zobrazování živých bytostí a s tím související rozvoj umělecky ztvárněného písma v islámském světě.⁵⁹ S ohledem na průběh pravidelných modliteb je klíčové estetické pojetí mihrábové stěny a výzdoba kupole. V šedesáti procentech byly zadavateli upotřebeny pestrobarevné kachle, shodně ve dvaceti procentech se setkáváme s mihráby, kazatelny a čtecími pulty ze dřeva nebo mramoru.⁶⁰ Opakuje se instalace rozměrných křišťálových lustrů nejen jako důležitého zdroje světla v centrální modlitební hale, ale také jako pohledově významného estetického prvku. V tomto období se již lze poprvé setkat s odlišným řešením dostatečného světelného komfortu v hlavní modlitební síni. Jedná se o velké kovové lustry tvořené soustřednými kruhy, na kterých jsou připevněna svítidla stylizovaná do podoby tradičních mešitových lamp.⁶¹ Moderní architektonické pojetí se tedy objevuje v exteriéru, prostorové rozvržení i výzdoba interiéru mešit jsou však řešeny tradičním způsobem.

Období 1997–2006

V tomto období bylo vybudováno dvacet dva mešit. Deset z nich bylo postaveno ve spolkové zemi Bádensko – Württembersko, devět v Severním Porýní – Vestfálsku a po jedné v Berlíně, Hesensku a Bavorsku. Co se týče volby názvů staveb, opakují se tendence z předchozího období. Jedna třetina mešit znovu nese označení podle města a to ve spojení s přídavnými jmény „centrální“ nebo „velká“. Druhá třetina je pojmenovaná podle

---

⁵⁹ Naef 2007.

⁶⁰ K vybavení mešity viz Leggewie a Beinhauer-Köhler 2009, 52–54.

⁶¹ Migeon a Saladin 2009, 187–191.

slavných básníků a mystiků (především Mevlânâ Celâleddin Mehmed Rumi, ale také Mehmet Akif, Emir Sultan nebo Hacı Bayram). Poslední třetina názvů nemá jednotící charakteristiku. Opět se objevují jména významných sultánů a architektů společně s odkazy na nejznámější mešity Istanbulu a Jeruzaléma. Novinkou jsou výjimečné reference na pojem „vlast“ (Vatan) nebo „mučednictví v džihádu“ (Şehitlik).⁶²

Pouze jediná výjimka potvrzuje pravidlo,⁶³ že v tomto období byly mešity stavěny na periferiích měst. Podobně jako o deset let dříve se parcely nacházejí na rozhraní průmyslových areálů, veřejných sportovišť, dopravních koridorů a obytných čtvrtí. Na konci devadesátých let 20. století dochází oproti minulosti k důležité změně, neboť osmdesát procent novostaveb mešit již má kupoli. V rámci turecké kulturní interpretace islámu se jedná o tradiční prvek. Zvyšující se počet kupolí narušuje evolucionisticky laděné teorie, které předpokládaly postupný odklon od nostalgických prvků a příklon k modernistickému pojetí stavby.⁶⁴ Co se týče minaretů, tak s výjimkou jedné realizace⁶⁵ byly postupně dostavěny u všech mešit z tohoto období. Celkové řešení exteriéru budov opět nabízí několik typických možností. Třetinu staveb lze označit za moderní, třetina budov kombinuje svůj převažující moderní charakter s nostalgickými architektonickými prvky a poslední třetina je nostalgická.⁶⁶ V tomto případě lze hovořit o částečném narušení evolucionistických předpokladů. Prostorové řešení hlavní modlitební síně obvykle umožňovalo vkomponovat galerii pro ženy přístupnou ze speciálního schodiště.⁶⁷ Pokračuje se tedy v předchozím osvědčeném trendu.

---

⁶² Wöhler 2005, 62.

⁶³ Mevlana Moschee v Konstanz-Peterhausen byla postavena v roce 2001 na rohu rušné ulice nedaleko Rýna.

⁶⁴ Roose 2012/2013, 83–106.

⁶⁵ Velká mešita v Buggingen v jihozápadním Bádensku – Württembersku je rozlehlou stavbou pro cca 200 věřících.

⁶⁶ Učebnicovým příkladem je Mešita mučedníků z Berlína – Neukölln vybudovaná v roce 2004. Ostatní stavby sice nemají do detailu propracovanou nostalgickou výzdobu fasády, přesto rozvržení poměrů budovy, kupole a minaretu je řadí do této kategorie.

⁶⁷ Kraft 2002, 47.

Fotografie č. 2. Mešita mučedníků v Berlíně-Neuköllnu.
Autor: Martin Klapetek, 2012, archiv autora.

Fotografie č. 3. Interiér Mešity mučedníků v Berlíně-Neuköllnu.
Autor: Martin Klapetek, 2012, archiv autora.

Všechny sledované mešity z tohoto období pro výzdobu hlavního modlitebního sálu používaly kaligrafii. Sedmdesát procent realizací kladlo důraz na využití pestrobarevných kachlů pro dekoraci samotného mihrábu i stěny, do které byl zasazen. V interiéru zbylých třiceti procent převažovalo použití mramoru, dřeva nebo štuky. Křišťálové lustry se pro své technické a estetické kvality staly i v tomto období nedílnými součástmi centrálních modlitebních hal.

Roky 2007–2018

V tomto období bylo vybudováno dvacet sedm mešit. Deset z nich bylo postaveno ve spolkové zemi Severní Porýní – Vestfálsko, osm se nachází v Bádensku – Württembersku, čtyři v Bavorsku, tři v Hesensku, po jedné v Hamburku a Dolním

Sasku. Třicet procent budov má jednoduché označení tvořené přídatným jménem „centrální“ a názvem města, ve kterém se stavba nachází. Tento motiv se tedy v ustáleném počtu opakuje po celé sledované období. V názvech ostatních mešit se znovu objevují jména slavného sultána (dobyvatel Konstantinopole Mehmed II. Fátih), známého architekta (Mimar Sinan), učitele sufismu (Mevlânâ Celâleddin Mehmed Rumi) nebo oblíbeného básníka (Yunus Emre). Novinkou oproti předchozím zvyklostem je opakovaná zmínka prvního muezzina (Bilal-i Habesi) a odkaz na největší mešitu v Ankaře (Kocatepe).⁶⁸

Tři čtvrtiny budov byly postaveny na periferiích a zbylou čtvrtinu je tedy možné nalézt v zástavbě dalších domů v centrech měst. Potvrdila se tudíž stabilní tendence z předchozích desetiletí. Podíl mešit s kupolemi se v tomto posledním sledovaném období ještě zvýšil na bezmála devadesát procent. Prokázalo se tím pokračování trendu, kdy zadavatelé novostaveb požadují jasně definovatelné architektonické elementy odkazující na tradiční tvarosloví. Modernistická unifikace celkového pojetí staveb v návaznosti na opuštění charakteristických prvků se v tomto případě nepotvrdila.⁶⁹ Na druhou stranu se na čtvrtinu zvýšil počet budov, jejichž součástí není minaret. Následující roky ukáží, zda se jedná o setrvalý stav například na základě jednání nad místními stavebními předpisy, nebo se z různých důvodů přikročí k výstavbě minaretu později. Podobně jako na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století lze šedesát procent realizací označit za moderní a deset procent navíc kombinuje převládající moderní charakter exteriéru s nostalgickými prvky. Ve srovnání s předchozím obdobím si stabilních třicet procent staveb v exteriéru ponechalo nostalgické pojetí. Empora pro ženy stojící na sloupech v zadní části hlavní modlitební síně je již standardním řešením rozdělení modlících se podle islámských předpisů.

---

⁶⁸ Serageldin a Steele 1996, 108–111.

⁶⁹ Pro srovnatelný holandský kontext viz Roose 2009, 114–126.

Fotografie č. 4. Yunus Emre Moschee v Cádizch.
Autor: Martin Klapetek, 2014, archiv autora.

Fotografie č. 5. Merkez-Moschee v Duisburgu-Marxlochu.
Autor: David Weinfurt, 2012, archiv autora.

Kaligrafie je nedílnou součástí koncepce výzdoby hlavních modlitebních sálů i v posledním sledovaném desetiletí.⁷⁰ Co se týče volby základních materiálů pro dekoraci klíčových prostor, kontinuálně pokračuje trend z předchozího období. Ve dvou třetinách interiérů návštěvníka zaujme mihrábová stěna pokrytá vzory z pestrobarevných kachlů. Ve zbylých realizacích převažoval mramor nebo štuk a v neposlední řadě se objevuje použití dřeva. V tomto desetiletí se v daleko vyšším počtu navrácí doplněk velkých křišťálových lustrů o soustředné kovové kruhy se stylizovanými mešitovými lampami,⁷¹ podobně jako tomu bylo

⁷⁰ Neobvyklým příkladem textových pásů okolo základny kupole je velice zajímavá moderní mešita Yunus Emre v Cáchách, která byla slavnostně otevřena v roce 2018.

⁷¹ Příkladem je nostalgické řešení hlavního modlitebního sálu slavné Merkez-Moschee v Duisburgu-Marxloch. Klapetek 2012, 8–11. Výjimkou je zajímavé technické řešení, kdy soustředné kruhy nesou nejen lampy, ale také reproduktory. Spojuje se tak osvětlení a ozvučení místnosti (Sultan Ahmed Camii v Dortmundu-Hörde v Severním Porýní-Vestfálsku byla otevřena v roce 2016).

Fotografie č. 6. Interiér Merkez-Moschee v Duisburgu-Marxlochu.
Autor: David Weinfurt, 2012, archiv autora.

na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století.

Závěr

Výstavba mešit jednou z klíčových organizací v administrativních a průmyslových metropolích spolkových zemí především na jihozápadě a západě Německa je dokladem prostorového rozšíření muslimských společenství ve druhé polovině 20. století. Volba názvu budovy je významným impulsem, a to hned na dvou základních rovinách. Nejprve lze výběr chápat jako směřování navenek nejen k většinové společnosti, ale také k dalším institucím reprezentujícím na místní úrovni odlišnou kulturní interpretaci islámu. Stejně důležité je to také pro samotnou komunitu, která prostory mešity používá k náboženským, sociálním, vzdělávacím a volnočasovým aktivitám.⁷² Analyzované příklady ukazují na dva základní motivy. Jedním je důraz na centralistický charakter reprezentativnější novostavby mešity (tur. camii) a to v symbolické vazbě konstatním místním modlitebnám (tur. mescit).⁷³ Druhým námětem je volba významných postav především z tureckých dějin, což jen podtrhuje specifčnost konkrétní kulturní interpretace islámu.

Stabilní trend lokalizace značného počtu mešit na periferiích měst především v průmyslových oblastech je v odborné literatuře obecně přijímaný fakt.⁷⁴ V rámci analýzy sledovaných budov se zdůraznila skutečnost, že vysoké množství staveb bylo situováno na okrajích těchto industriálních zón. Jsou to parcely nedaleko železniční infrastruktury, veřejných sportovišť a velkých nákupních center, parkových ploch a zahrádkářských kolonií, ale i obytných čtvrtí. Díky této promyšlené volbě se podle mého názoru zlepšila dopravní obslužnost, která je velice důležitá především v období pravidelných společných pátečních modliteb uprostřed dne.

---

⁷² Kraft 2002, 230–231; Welzbacher 2008, 62–67.

⁷³ Klapetek 2015, 2–9; Leggewie a Beinhauer-Köhler 2009, 25–30, 34.

⁷⁴ Schmitt 2003, 86; Rohe 2016, 182.

Postupně roste počet mešit, které mají do návrhu zahrnuty také kupole. Jedná se o prvek, který lze zařadit k tradiční nostalgické koncepci stavby. Podle evoluční teorie by však mělo docházet k postupnému opouštění nostalgických motivů a k příklonu k výrazněji modernímu pojetí exteriéru. Vysoký počet novostaveb s minarety po celé sledované období jen zdůrazňuje tento charakteristický prvek. Minaret je běžným tématem dlouhých polemik zadavatele s místní samosprávou a dalšími zástupci občanských, politických a náboženských uskupení.⁷⁵ Nostalgické motivy se tedy nevytrácely, avšak kolísal podíl staveb využívajících tyto elementy jako doplňky k modernímu základu.

Na tomto místě je potřeba zdůraznit důležitý motiv, kterým je vkomponování galerie pro ženy do prostor hlavních modlitebních sálů. V případě předchozích provizorních řešení modliteben docházelo k prostorovému oddělení obou pohlaví s ohledem na možnosti, které rekonstruované stavby nabízely. Z různých důvodů se mnohdy ze strany provozovatele modlitebny věnovala výraznější pozornost vybavení a výzdobě místností určených k pravidelným shromážděním mužů. V případě novostaveb se podařilo dostat všem normativním předpisům a vytvořit pohodlný prostor přímo v hlavní modlitební hale bez nutnosti přenášet zvuk či obraz do jiných místností v budově.⁷⁶

Pojetí interiéru naprosté většiny mešit je ryze tradiční a nostalgické. V tomto případě se ještě důrazněji projevuje narušení předpokládaných evolucionistických trendů. Ve srovnání například s modernizujícími bosenskými realizacemi v Německu i Rakousku⁷⁷ jsou sledované interiéry zpravidla velice konzervativní. Projevuje se to v materiálech, barevnosti i tvarosloví předmětů použitých k výzdobě mihrábu a jeho stěny, výmalbě

---

⁷⁵ Hüttermann 2006; Kuppinger 2014, 793–818.

⁷⁶ S tímto souvisí nutnost vyřešit zvukově izolované prostory určené dětem. Příkladem je Mimar-Sinan-Moschee v Sachsenheimu v Bádensku – Württembersku z roku 2007. Je to motiv, který nabízí religionistice komparaci s architektonickým řešením novostaveb římskokatolických kostelů (srov. např. brněnskou mešitu na Vídeňské ulici a kostel sv. Rodiny v Luhačovicích).

⁷⁷ Furlinger 2013, 162–164.

kupolí a dalších zdobných prvků na zdech. Jako dovršení celého dojmu z hlavních modlitebních sálů lze chápat užití velkých křišťálových lustrů nebo tradičních soustředných kruhů s více méně stylizovanými mešitovými lampami.

Sledovanou problematiku lze dále rozvíjet na obecné a konkrétní úrovni. Téma budování novostaveb mešit důležitou tureckou organizací působící na celostátní úrovni je pro komparativní religionistiku východiskem pro srovnání vývoje institucí s arabským nebo bosenským kulturním pozadím. Text si především všiml exteriéru budovy a interiéru hlavních modlitebních sálů. Pro potvrzení výsledků je potřeba zaměřit pozornost na zpracování prostor určených k rituální očištění, koridorů a dalších místností vyhrazených k sociálním, vzdělávacím a volnočasovým aktivitám.

Summary

Four decades of building mosques by Turkish communities in Germany

Building of the mosques illustrates the spatial expansion of Muslim communities during the second half of the 20th century. The names of the mosques often underline their largeness, especially required for Friday prayers. Naming them after prominent figures from Turkish history highlighted a specific cultural interpretation of Islam. Many buildings were situated at the edges of industrial areas, that improved transport service for regular prayers. The number of mosques with domes and minarets grew gradually. These components represent traditional and nostalgic elements within the concept of the building. Evolutionary theory implied the gradual divergence from such nostalgic elements: Contemporary mosques should have only a modern exterior. However nostalgic motifs were further used. The proportion of the mosque realizations using nostalgic elements and the modern exterior realizations fluctuated. On the other hand, the concept of the mosque interior is purely traditional and nostalgic in the vast majority of cases. New mosque buildings fulfil the normative regulations as well as they have a suitable place for women on galleries in the main prayer halls.

Literatura

- Carswell, John. 2007. *Iznik Pottery*. Northampton: Interlink Books.
- Dechau, Wilfried. 2009. *Moscheen in Deutschland*. Tübingen: Wasmuth.
- Fürlinger, Ernst. 2013. *Moscheebaukonflikte in Österreich. Nationale Politik des religiösen Raums in globalen Zeitalter*. Wien: Vienna University Press.
- von Gladissová, Almut. 2006. „Architektura.“ In *Islám. Umění a architektura*, vyd. Markus Hattstein a Peter Delius, 544–565. Praha: Slovart.
- Hüttermann, Jörg. 2006. *Das Minarett. Zur politischen Kultur des Konflikts um islamische Symbole*. Weinheim: JuventaVerlag.
- Chbib, Raida. 2017. *Organisation des Islams in Deutschland. Diversität, Dynamiken und Sozialformen in Religionsfeld der Muslime*. Baden-Baden: ErgonVerlag.
- Kahera, Akel Ismail, Latif Abdulmalik a Craig Anz. 2009. *Design Criteria for Mosques and Islamic Centres. Art, Architecture and Worship*. Oxford: Architectural Press.
- Karakaşoğlu, Yasemin. 1996. „Die Bestattung von Muslimen in der Bundesrepublik aus der Sicht türkisch-islamischer Organisationen.“ In *In fremder Erde. Zur Geschichte und Gegenwart der islamischen Bestattung in Deutschland*, vyd. Gerhard Höpp a Gerdien Jonker, 83–105. Berlin: Verlag Das Arabische Buch.
- Klapetek, Martin. 2011. *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Klapetek, Martin. 2012. „Mešita v Duisburgu jako příklad souznění moderní technologie a tradičních kulturních forem“. *Nový Orient* 67 (2): 8–11.

- Klapetek, Martin. 2015. „Mešita v „zadním dvoře““. *Nový Orient* 70 (1): 2–9.
- Klapetek, Martin. 2017. „Wzrost znaczenia islamu w Europie jako część procesu oddzielania się religii od kultury“. *Theologos – teologická revue* XIX. (1): 229–236.
- Klapetek, Martin. 2018. „Muslimské minority v Evropě jako reprezentanti jinakosti.“ In *Kulturní vývoj asijského a afrického kontinentu*, vyd. Lukáš Pecha, 204–220. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Kraft, Sabine. 2002. *Islamische Sakralarchitektur in Deutschland. Eine Untersuchung ausgewählter Moschee-Neubauten*. Münster: Lit Verlag.
- Kuppinger, Petra. 2014. „Mosques and Minarets. Conflict, Participation, and Visibility in German Cities“. *Anthropological Quarterly* 87(3): 793–818.
- Leggewie, Claus a Bärbel Beinhauer-Köhler. 2009. *Moscheen in Deutschland. Religiöse Heimat und gesellschaftliche Herausforderung*. München: Beck Juristischer Verlag.
- Limon, Ihsan D. 2012. *Zeitgenössische Moscheen in Europa. Bd.2.1. Kultstätten der Muslime in Deutschland und in Österreich*. Offenbach am Main: Editions Silvia Limon.
- m-haditecGmbH. 2006. „Moscheen in Deutschland.“ 7. 6. 2018. http://www.eslam.de/begriffe/m/moscheen_in_deutschland.htm.
- Migeon, Gaston a Henri Saladin. 2009. *Die Kunst des Islams*. New York: Parkstone Press International.
- Naef, Silvia. 2007. *Bilder und Bilderverbot im Islam*. München: C. H. Beck.
- Orossová, Eva. 2015. „Bezproblémová výstavba? Mešity Merkez a Zentralmoschee, diskuze klíčových aktérů a integrace muslimů v současném Německu.“ *Pantheon* 10 (2): 21–36.

- Rohe, Mathias. 2016. *Der Islam in Deutschland. Eine Bestandsaufnahme*. München: C. H. Beck.
- Roose, Eric. 2009. *The Architectural Representation of Islam. Muslim-Commissioned Mosque Design in The Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Roose, Eric. 2012/2013. „The myth of the orientalist mosque. Towards an iconography of Islamic architecture in the Netherlands.“ *Canadian Journal of Netherlandic Studies* 2/1, 83–106.
- Sakaranaho, Tuula. 2006. *Religious Freedom, Multiculturalism, Islam*. Leiden: Brill.
- Serageldin, Ismaïl a James Steele. 1996. *Architecture of the contemporary Mosque*. London: Academy Group Ltd.
- Schmitt, Thomas. 2003. *Moschee in Deutschland. Konflikte um ihre Errichtung und Nutzung*. Flensburg: Deutsche Akademie für Landeskunde e.V.
- Schoppengerd, Johanna. 2008. *Moscheebauten in Deutschland. Rahmenbedingungen, Fallbeispielanalyse, Empfehlungen für die kommunale Ebene*. Dortmund: Institut für Raumplanung/TU Dortmund.
- Welzbacher, Christian. 2008. *Euroislam Architektur. Die neuen Moscheen des Abendlandes*. Amsterdam: SUN Publishers.
- Wöhler, Till. 2005. *Neue Architektur. Sakralbauten*. Berlin: Verlaghaus Braun.
- Zemke, Reinhold. 2007. *Die Moschee als Aufgabe der Stadtplanung. Städtebauliche, baurechtliche und soziale Aspekte zur Integration des islamischen Gotteshauses in die Stadt ... für Planer, Architekten und Bauherren*. Berlin: Lit Verlag.

Příloha

Seznam mešit analyzovaných v textu

- Eving Selimiye Camii, Severní Porýní – Vestfálsko,
Dortmund-Eving, 1977
- Hauptmoschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Iserloh, 1977
- Yavuz-Selim-Moschee, Hesensko, Offenbach am Main, 1977
- Mimar Sinan Camii, Severní Porýní – Vestfálsko, Wesseling,
1987
- Bremerhavener Zentralmoschee, Brémy, Bremerhaven, 1987
- Zentral-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Recklinghausen,
1987
- Sendling Moschee, Bavorsko, Mníchov-Sendling, 1989
- Zentral-Moschee, Bavorsko, Schweinfurt, 1989
- Fatih Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Werl, 1990
- Mimar-Sinan-Moschee, Bádensko – Württembersko, Mosbach,
1990
- Selimiye-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Gütersloh,
1990
- DITIB-Moschee Marktoberdorf, Bavorsko, Marktoberdorf,
1990
- Fatih Moschee, Bádensko – Württembersko, Pforzheim,
1990–1992
- Königswinter-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko,
Königswinter, 1991
- Fatih Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Marl, 1992
- Fevzi Çakmak Moschee, Hesensko, Kelsterbach, 1992

Sultanahmet-Moschee, Dolní Sasko, Nordhorn, 1993

Kanuni-Sultan-Süleyman Moschee, Bádensko – Württembersko,
Wiesloch, 1993

Nienburg Ulu Camii, Dolní Sasko, Nienburg, 1993

Yavuz Sultan Selim Moschee, Bádensko – Württembersko,
Heidelberg, 1993

Die Mescid-i Aksa Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko,
Beckum, 1995

Yavuz-Sultan-Selim Moschee, Bádensko – Württembersko,
Mannheim-Jungbusch, 1995

Hicret-Moschee, Bavorsko, Lauingen, 1996

Alperenler-Moschee, Bádensko – Württembersko, Rheinfeld
(Baden), 1996

Eyüp-Sultan-Moschee, Bavorsko, Norimberk, 1996

Yunus-Emre Moschee, Bádensko – Württembersko,
Reutlingen, 1996

Buggingen Ulu Camii, Bádensko – Württembersko, Buggingen,
1998

Türkiyem Mevlana Moschee, Bádensko – Württembersko,
Weinheim, 1998

Fatih-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Essen, 1998

Ayasofya-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Neuss-Norf,
1998

Ayasofya-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Halle-
Westfalen, 1998

Ditib Gladbeck Moschee – Türkiye Camii, Severní Porýní
– Vestfálsko, Gladbeck, 1998

Pasinger Moschee, Bavorsko, Mnichov, 1999

Mehmet-Akif-Moschee, Bádensko – Württembersko,
Friedrichshafen, 1999

Aksa-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Ahaus, 2000

Ulu-Moschee, Bádensko – Württembersko, Sindelfingen, 2000

Mimar-Sinan-Moschee, Bádensko – Württembersko,
Maulbronn, 2001

Mevlana-Moschee, Bádensko – Württembersko,
Konstanz-Peterhausen, 2001

Zentralmoschee Offenburg, Bádensko – Württembersko,
Offenburg, 2001

Emir Sultan Camii, Severní Porýní – Vestfálsko, Hilden, 2001

Ulu Cami, Bádensko – Württembersko, Herrenberg, 2002

Mevlana-Moschee, Bádensko – Württembersko, Eppingen,
2003

Hacı Bayram Camii, Severní Porýní – Vestfálsko, Pulheim,
2003

Mešita mučedníků, Berlín, Berlín-Neukölln, 2004

Fatih-Moschee, Hesensko, Stadttalendorf, 2004

Vatan-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Bielefeld-
Brackwede, 2004

Merkez Camii, Bádensko – Württembersko, Schorndorf, 2005

Yunus-Emre Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Hamm,
2005

Mimar-Sinan-Moschee, Bádensko – Württembersko,
Sachsenheim, 2007

Mimar-Sinan-Moschee, Hesensko, Mörfelden-Walldorf, 2007

Fatih-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Meschede, 2008

Göttinger Moschee, Dolní Sasko, Göttingen, 2008

Kocatepe-Moschee und Kulturzentrum Ingolstadt, Bavorsko, Ingolstadt, 2008

Zentralmoschee Köln-Chorweiler, Severní Porýní – Vestfálsko, Kolín nad Rýnem-Chorweiler, 2008

Merkez-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Duisburg-Marxloch, 2008

Mevlana- Moschee, Bádensko – Württembersko, Ravensburg, 2008

Kocatepe-Moschee, Hamburg, Hamburg, 2008

Eyüp-Sultan-Moschee, Bavorsko, Gersthofen, 2008

Bilal-i Habesi Moschee, Bádensko – Württembersko, Welzheim bei Stuttgart, 2008

Fatih-Moschee, Bavorsko, Lindau am Bodensee, 2008

Kocatepe-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Moers, 2009

Bilal-i Habeschi Moschee, Hesensko, Limburg, 2010

Zentral-Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, Bonn, 2010

Kehler Moschee, Bádensko – Württembersko, Kehl, 2011

Fatih-Moschee, Bádensko – Württembersko, Steinbach/ Baden-Baden, 2011

Merkez Camii, Bádensko – Württembersko, Aalen, 2012

Sehitler Merkez Moschee, Bádensko – Württembersko, Schwäbisch Gmünd, 2014

Mevlana Moschee, Hesensko, Kassel-Oberzwehren, 2014

Fatih-MoscheeMülheim, Severní Porýní – Vestfálsko, Mülheim
an der Ruhr, 2014

İmamı Azam Camii, Bavorsko, Röthenbach an der Pegnitz,
2015

Oberaden Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko,
Oberaden-Bergkamen, 2015

Sultan Ahmed Camii, Severní Porýní – Vestfálsko,
Dortmund-Hörde, 2016

Yunus-EmreMoschee, Bádensko – Württembersko, Esslingen
am Neckar, 2016

Zentralmoschee Köln, Severní Porýní – Vestfálsko, Kolín nad
Rýnem-Ehrenfeld, 2017

Yunus-Emre Moschee, Severní Porýní – Vestfálsko, CÁCHY,
2018